

આ 'નિયમસાર' મોક્ષના માર્ગનો અધિકાર છે. જીવ અધિકાર ચાલે છે. ૯મી ગાથા. શું કહે છે ભગવાન સર્વજ્ઞ પરમાત્મા? પહેલી વાત આવી ગઈ, પોતાના કેવળજ્ઞાન આદિ ઋદ્ધિથી સહિત છે. પરમાત્મા સર્વજ્ઞદેવ, કેવળજ્ઞાન, અનંતઆનંદ આદિ વૈભવથી સમૃદ્ધ (છે), તેમના મુખમાંથી નીકળેલી વાણી, તેને આગમ કહેવામાં આવે છે. આગમ તેને કહે છે. એ આગમમાં છ તત્ત્વ અથવા છ દ્રવ્યની વ્યાખ્યા છે. અહીં તત્ત્વાર્થ કહો કે દ્રવ્ય કહો, એ વાત અહીં ચાલી છે. તેમાં જીવની વ્યાખ્યા ચાલે છે.

ભગવાને જીવ કોને કહ્યો? સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર પરમાત્મા, વાણી દિવ્યધ્વનિ દ્વારા જીવનું સ્વરૂપ કેવું કહ્યું? નયથી થોડો સૂક્ષ્મ વિષય છે. પહેલા આવ્યું કે, 'દશ પ્રાણોથી (સંસારદશામાં) જે જીવે છે, જીવશે અને પૂર્વે જીવતો હતો તે 'જીવ' છે.' શરૂઆતની ૯મી ગાથા. સંગ્રહનયથી અથવા સંગ્રહ એટલે સમ્મુચય દરેક જીવ ગણવામાં આવ્યો. તો જે જીવ અનાદિથી દશ પ્રાણ- પાંચ ઈન્દ્રિય, શ્વાસ, આયુષ્ય, મન, વચન અને કાયા. તે નિમિત્તથી, વ્યવહારથી 'જીવે છે, જીવશે અને પૂર્વે જીવતો હતો..' તેને વ્યવહારથી સંગ્રહનયથી જીવ કહેવામાં આવે છે. જાણવાની વાત એટલી છે.

'નિશ્ચયથી ભાવપ્રાણ ધારણ કરવાને લીધે 'જીવ' છે.' કારણ જીવ છે. શું કહે છે? ખરેખર તો આ આત્મા પોતાના જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ અને સત્તા, એવા ત્રિકાળી ભાવપ્રાણ ધારણ કરવાથી, ભગવાને આગમમાં તેને જીવ કહ્યો છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- આમાં તો કાંઈક સ્પષ્ટીકરણ આપો.

ઉત્તર :- સ્પષ્ટીકરણ એ કે જે આત્મા છે આત્મા. અહીં જીવ શબ્દ લીધો છે. જીવની વ્યાખ્યા છે ને એટલે. એ જીવ. 'છ ઢાળા'માં જીવની વ્યાખ્યા હતી. પણ એ બીજી રીતે. કે અંતરઆત્મા, બહિરઆત્મા અને પરમાત્મા એમ જીવના ત્રણ પ્રકાર છે. 'છ ઢાળા'માં એમ લીધું હતું. જીવના ત્રણ પ્રકાર એમ લીધું. બહિરાત્મા, અંતરાત્મા, પરમાત્મા એ જીવના ત્રણ પ્રકાર. અહીંયાં જીવના બીજી રીતે પ્રકાર લે છે.

મુમુક્ષુ :- જીવ તો એનો એ જ ને કે બીજો?

ઉત્તર :- જીવ તો એનો એ જ છે. જીવ બીજો છે? 'તત્ત્વાર્થસૂત્ર'માં જીવની બીજી વ્યાખ્યા (કહી છે). જીવ તેને કહીએ કર્મચેતના, કર્મફળચેતના, શુદ્ધભાવચેતના ધારણ કરે તે જીવ. ત્યાં એમ લીધું છે. અહીંયાં એમ લીધું છે.

મુમુક્ષુ :- 'દ્રવ્યસંગ્રહ'માં પણ એમ લીધું.

ઉત્તર :- હા, 'દ્રવ્યસંગ્રહ'માં પણ ઈ છે. સમજાણું કાંઈ? આ તો 'ઉમાસ્વામી'નું 'તત્ત્વાર્થસૂત્ર' મૂળ સૂત્ર છે ને? એની ટીકામાં એમ લીધું છે.

આ સમજવાની ચીજ છે. મોક્ષમાર્ગ છે ને? તો મોક્ષમાર્ગ નિશ્ચયથી કોના આશ્રયે પ્રગટ થાય છે? એ સિદ્ધ કરવા માટે અહીં જીવની વ્યાખ્યા નયથી સ્પષ્ટ કરી છે. તો કહે છે કે અનાદિકાળથી આ જડપ્રાણ છે. પાંચ ઈન્દ્રિય આદિ, એ જીવે એ તો અશુદ્ધપણે જીવે છે. તે તો વ્યવહાર સંગ્રહનયે બધા જીવની વ્યાખ્યા સાધારણ રીતે કરી. બધા સંસારી જીવો. પણ ભાવ(પ્રાણ)? આ આત્મા છે, તેમાં જ્ઞાન છે, આનંદ છે, દર્શન છે અને વીર્ય છે અને સત્તા છે. એવા ભાવ શક્તિરૂપી પ્રાણને ધરવાવાળાને જીવ કહે છે. તે યથાર્થપણે જીવ છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- રાગને ધારણ કરવાવાળો જીવ નહિ?

ઉત્તર :- રાગ-બાગને ધારણ કરનારો જીવ નથી. તે તો અશુદ્ધથી વાત કરે ત્યારે વાત કરે. જીવનું વાસ્તવિક ચૈતન્યતત્ત્વ, સમ્યગ્દર્શનનો વિષય. જુઓ! આ જીવ, આત્મા તે તો જાણન, દેખન, આનંદ અને સત્તા, એવા ભાવશક્તિરૂપ પ્રાણથી જીવે છે તેને જીવ કહેવામાં આવે છે. અર્થાત્ જેના આત્મામાં જ્ઞાન-દર્શન-આનંદ સત્તા છે, એવી દૃષ્ટિ કરીને, ભાવપ્રાણને ધારણ કરનાર જીવ છે, એવી દૃષ્ટિ થાય ત્યારે તેને સમ્યગ્દર્શન થાય છે. 'સેઠી'!

આત્મામાં, ભગવાનઆત્મા સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે જોયું, કે વસ્તુ આત્મા અને તેની શક્તિ, ગુણ, અનંતઆનંદ, અનંતદર્શન, અનંતવીર્ય, અનંતસુખ તે ધ્રુવભાવ, ધ્રુવશક્તિ (છે). એ ધ્રુવને ધારણ કરનાર જીવને જીવ કહે છે. એવો જીવ માનનાર જીવ, તેની દૃષ્ટિ, પુણ્ય-પાપ, નિમિત્તથી ખસીને, અલ્પજ્ઞ પર્યાયથી પણ દૃષ્ટિ ખસીને, પોતાનો અનંતઆનંદ, અનંતવીર્ય, સુખ આદિ ધરનાર જીવ છે, તેના ઉપર દૃષ્ટિ પડવાથી, તે જીવ ભાવપ્રાણથી જીવે છે એમ અનુભવમાં, પ્રતીતમાં આવે છે. ભારે ઝીણું! દિગંબર સંતોની વ્યાખ્યા જ અલૌકિક વાત છે. અનાદિ તીર્થંકર સર્વજ્ઞદેવ પરમેશ્વરે કહી એ વાણી છે, જુઓ! જીવના આ ભેદ છે. તમે ક્યારેય સાંભળ્યા છે? 'પદમચંદજી'! છે? નહિ? ૩૨ સૂત્ર, ૪૫ માં કંઈ નથી.

આ તો ભગવાનની સર્વજ્ઞદેવ ત્રિલોકનાથ પરમાત્માની વાણી છે. એ વાણીને આગમ કહે છે. તે આગમમાં છ દ્રવ્ય અને છ તત્ત્વો કહેવામાં આવ્યા છે. અહીં દ્રવ્ય અને તત્ત્વને એક કહેવામાં આવ્યા છે. તેમાં જીવતત્ત્વ કે જીવદ્રવ્ય, વાસ્તવિક જીવદ્રવ્ય, તત્ત્વ. ભાવપ્રાણથી

જીવે તે જીવ. તેનો અર્થ શું? કે જેની દષ્ટિ પોતાના ત્રિકાળી ગુણના ધરનાર આત્મા ઉપર પડે છે, તો ભાવપ્રાણથી જીવે છે એમ એની પ્રતીત અને અનુભવમાં આવ્યું. ભાઈ! આમ જીવે છે એમ નહિ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- અંતરમાં પરિણમન થવું જોઈએ.

ઉત્તર :- અંદર. સમજાણું કાંઈ? આત્મા... જીવ કહો કે આત્મા કહો. અત્યારે અહીંયાં જીવ શબ્દ છે. એ તો ‘છ ઢાળા’માં જીવની વ્યાખ્યા કરતા બહિરાત્મા-અંતરાત્મા ભેદ પાડ્યા. સમજ્યા ને? પણ એ જીવની વ્યાખ્યા કરતા અંતરાત્મા ને એમ ભેદ પાડ્યા. પણ અહીં જીવ કહો કે આત્મા કહો. જીવ જડપ્રાણથી જીવે છે એ તો સાધારણ વાત છે, એ તો અનાદિથી છે. પણ અંતરમાં વસ્તુ ભગવાનઆત્મા, ત્રિકાળી અવિનાશી (છે) અને એમાં જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ, અવિનાશી શક્તિ (છે). તો એ શક્તિથી ટકે છે, જીવે છે તેને અહીંયાં જીવ કહેવામાં આવે છે. પણ જીવ આમ ટકે છે એવો અનુભવ કોને થાય છે? ધારણથી લક્ષમાં લેવાથી નહિ, એમ કહે છે અહીંયાં. આહાહા..!

ભગવાનઆત્મા અંતરમાં જ્ઞાન-દર્શન-આનંદ અનંત બેહદ શક્તિ, પ્રાણ (ધારી રાખ્યા છે). એ પ્રાણને ધારણ કરનાર-પ્રાણી-આત્મા. એવો પ્રાણી જે આત્મા, એવા પ્રાણને ધારણ કરનાર છે, એમ અંતર્મુખ દષ્ટિ થાય, ત્યારે દષ્ટિમાં અને જ્ઞાનમાં ભાસ થાય છે કે આ જીવ તો ત્રણકાળથી પોતાના નિજ ગુણથી જ ટકેલો છે. સમજાણું કાંઈ? કહો, ‘જેઠાભાઈ’! આ વાત ત્યાં હતી? તમે કેટલા વર્ષ ગાળ્યા?

મુમુક્ષુ :- જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર એ જીવ, બસ.

ઉત્તર :- એ વળી જુદું. આ તો પ્રાણવાન છે ને? ભાવપ્રાણ, ભાવપ્રાણવાન આત્મા, દ્રવ્યપ્રાણવાન નહિ, અશુદ્ધ પણ નહિ. આહાહા..! વસ્તુ-આત્મા અંતર જે અપરિમિત જ્ઞાન, આનંદ, દર્શન આદિને ધરનાર (છે). તો આ અનંતજ્ઞાન આદિ ધારણ કરનાર પ્રાણને ધારણ કરનાર પ્રાણી, અંતરમાં દષ્ટિમાં આવે ત્યારે એ જીવે છે એવું તેને ભાન થાય છે. સમજાણું કાંઈ? મારો ભગવાન તો અનંતઆનંદ આદિ ભાવપ્રાણથી (ટકનાર) તે પ્રાણી છે. કોઈ દ્રવ્યપ્રાણથી પ્રાણી નહિ, રાગ-દ્વેષ છે એ પ્રાણી આત્મા નહિ. સમજાણું કાંઈ? ‘મણિકાંત’ ગયા?

મુમુક્ષુ :- ના, ના છે.

ઉત્તર :- કેમ દેખાણા નહિ? રાત્રે યાદ કર્યા હતા. કાંઈક આવ્યું હતું. પ્રદેશ. પર્યાયનો પ્રદેશ. પર્યાયના પ્રદેશમાં આવ્યું હતું.

મુમુક્ષુ :- ચિદ્દેવિલાસ.

ઉત્તર :- ‘ચિદ્દેવિલાસ’માં. પર્યાયના પ્રદેશ તે પર્યાય. એ પર્યાયનું કારણ પર્યાયના પ્રદેશ. દ્રવ્ય-ગુણના પ્રદેશ નહિ. બહુ સૂક્ષ્મ. આવો સૂક્ષ્મ જીવ, સમજાણું કાંઈ? દિગંબર સંતો અને

દિગંબર માર્ગમાં જ એ માર્ગ છે. બીજે આ માર્ગ નથી. સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરની પરંપરાથી ચાલ્યો આવતો માર્ગ છે. સમજાણું કાંઈ?

એવો અંતરાત્મા,... કહે છે કે એ આત્મા ભાવપ્રાણથી જીવે છે એવો નિર્ણય કોને થાય છે? એ તો જીવે છે, છે એટલું થયું. પણ તે જ્ઞાન, આનંદને ધારણ કરનાર, અનંત બેહદ આનંદને ધારણ કરનાર આત્મા, તે પ્રાણથી જીવે છે, ટકે છે, રહે છે. તેનો નિભાવ પોતાના પ્રાણથી છે. પરથી નિભાવ નથી. સમ્યગ્દર્શનમાં જ્યારે અંતર્મુખ થઈને જીવ આવો છે એવી અંતર્મુખદષ્ટિ, માન્યતા થઈ તો એ સમ્યગ્દર્શનમાં જ્ઞાન સાથે છે. જ્ઞાન જાણે છે કે મારો આત્મા આ અનંતગુણથી ટકી રહ્યો છે. એને કોઈ રાગની કે કોઈ પરની જરૂર નથી. એવો દષ્ટિમાં અનુભવ થાય તો તેને ભગવાન સમ્યગ્દર્શન કહે છે. સમજાણું કાંઈ, ભાઈ? આ હિન્દી ચાલે છે. તમારી (ભાષા) મરાઠી છે. આ હિન્દી ચાલે છે. પુસ્તક તો હિન્દી આપ્યું ને? સમજાણું કાંઈ? માર્ગ સૂક્ષ્મ છે, ભગવાન! આહાહા...! અહીં તો પેલા કહે કે ભાઈ! દેવ-દેવલાને માનો, એમ બિચારાને કીધું હશે. ત્યાં જઈને પદ્માવતીને ગાળ આપી હશે કે તમારા બાપ બધા મિથ્યાત્વી છે. અરે...! ભગવાન! શું થયું જૈનમાં?

ત્રિલોકનાથ ચૈતન્યદેવ, પોતાનો પરમેશ્વર વીતરાગ તો પરદેવ વ્યવહારદેવ છે. બીજા દેવ, ક્ષેત્રપાળ, પદ્માવતી, ધૂળધાણી એને માનનાર તો મિથ્યાદષ્ટિ છે. એય...! ‘પંડિતજી’! કોણ જાણે એવું થઈ ગયું છે. અહીં તો દેવાધિદેવ આત્મા, દેવાધિદેવ તીર્થંકર પોતાની અપેક્ષાએ તો પરદેવ છે. તેમને માનવા એ પણ વિકલ્પ અને રાગ છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ?

ભગવાનઆત્મા વસ્તુ તરીકે અનાદિઅનંત, તેનું ટકવું, તેનું અનાદિઅનંત, જ્ઞાન-દર્શનભાવ-ધ્રુવપ્રાણ તેનાથી તે જીવે છે. એમ દષ્ટિમાં લેવું, અને પોતાના જ્ઞાનની પર્યાયમાં તેને જ્ઞેય બનાવીને, આ ભાવપ્રાણથી ટકે છે એમ અનુભવમાં આવવું, તેનું નામ તેણે જીવ માન્યો, તેને જીવની શ્રદ્ધા થઈ, આ જીવનો અનુભવ થયો, જીવ આવો છે એવી પ્રતીતિ થઈ તો સમ્યગ્દર્શન થાય છે. આહાહા...! શ્રદ્ધાની આવી વાત છે, ભગવાન! ભાઈ? સમજાણું કાંઈ? ૫૧૩ જીવના ભેદ ગોખી નાખે. ‘શુકનયંદજી’! એમાં છે ને ૫૬૩ ભેદ? આ તો જડ-માટી છે. એ તો અશુદ્ધભાવપ્રાણથી જીવે છે એ પણ યથાર્થ જીવ નથી. આહાહા...! પાંચ ઈન્દ્રિય ખંડ-ખંડથી જીવે છે. મન-વચન-કાયાના વીર્ય, વીર્ય હોં! અંદર. એનાથી જીવે એ પણ વાસ્તવિક જીવ નથી. આહાહા...!

વાસ્તવિક ભાવપ્રાણથી જીવે છે. અનંત અનંતઆનંદ આદિ શક્તિથી શક્તિવાન રહ્યો છે. એવી શક્તિથી શક્તિવાન રહ્યો છે. એમ પર્યાયમાં ભાન થાય ત્યારે ભાવપ્રાણથી આત્મા જીવે છે એમ એને અનુભવમાં ખાત્રી, પ્રતીતિ થાય છે. વાત આખી ગુમ થઈ ગઈ બધી બહારની. આ દયા પાળો, આ કરો, તે કરો, પણ વસ્તુ શું ચીજ છે? તેનો પત્તો લીધા વિના આત્માની જ્યાં પ્રતીતિ નથી, તો ક્યાં સ્થિર થવું તેની તો ખબર નથી. સમજાણું કાંઈ?

ભાવપ્રાણ સ્થિર છે અને એ સ્થિરથી ભગવાન ત્રિકાળ સ્થિર રહે છે. એવી સમ્યક્પર્યાયમાં અનુભવ થઈ ભાવપ્રાણથી જીવે છે એવી પ્રતીત સાક્ષાત્ પોતાની પર્યાયમાં આવે છે. ત્યારે તે પ્રાણથી જીવે છે એમ એની એને કબુલાત છે. સમજાણું કાંઈ?

હવે જીવ કોને કહેવો? અહીં ભાવ યથાર્થ જીવ (કોને કહેવો?). જીવ, જીવ તો બધા કહે છે. આખી દુનિયા કહે છે. નાસ્તિક ને આ જીવ છે, અજીવ છે. પણ આ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ, તીર્થંકરદેવને જ્ઞાનમાં, અનંત આત્માઓ, અનંત પરમાણુઓ જે આવ્યા, એમાં તે આત્મા ભાવપ્રાણથી જીવે છે એમ જ્ઞાનમાં આવ્યું. આહાહા..! એના જ્ઞાનમાં આવ્યું, એવું પોતાના જ્ઞાનમાં જ્યારે આવે, ત્યારે તેના સાચા ભાવપ્રાણથી જીવે છે એવો અનુભવ થયો. સમજાણું કાંઈ?

‘નિશ્ચયથી ભાવપ્રાણ ધારણ કરવાને લીધે ‘જીવ’ છે. વ્યવહારથી દ્રવ્યપ્રાણ ધારણ કરવાને લીધે..’ નિમિત્તમાં દશ પ્રાણ છે, તેનું જ્ઞાન આત્મા ભાવપ્રાણથી જીવે છે આત્મામાં એવો અનુભવ થયો. તેને દશપ્રાણ નિમિત્તરૂપે છે, તેનું જ્ઞાન થાય છે. બસ. ત્યારે તેનું જ્ઞાન થાય છે. સમજાણું કાંઈ? આ તો શાંતિનો માર્ગ છે, ભાઈ? આહાહા..! હજી તો જીવ કોને માનવો એની વાત છે. ‘પદ્મપ્રભમલધારીદેવ’ લગભગ ૮૦૦ વર્ષ પહેલા દિગંબર મુનિ હતા. તેની આ ટીકા છે. ‘નિયમસાર’ ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ના શ્લોક છે તેની આ ટીકા છે. દિગંબર મુનિ, જેના મુખમાંથી આગમ ઝરે છે એમ અંદર લખે છે. આહાહા..! એ વાણી જે કહે છે એ જ આગમ છે. આ ટીકા જ આગમ છે, જાઓ! સમજાણું કાંઈ? કહ્યું ને, બે-ત્રણ વાર કહ્યું.

આત્મા જીવ છે, તેને જીવની પ્રતીતિ ક્યારે થાય છે? કે જીવમાં આનંદ, જ્ઞાન, દર્શન આદિ પ્રાણથી તે આત્મા ટકી રહ્યો છે. તેને કોઈની જરૂર નથી. આત્માના એવા ભાવપ્રાણથી આત્મા જીવે છે, તેવી પર્યાયમાં તે તરફની દૃષ્ટિ થાય, તેને જ્ઞેય બનાવીને જ્ઞાન થાય, ત્યારે સમ્યક્જ્ઞાનમાં પ્રતીત થઈ, ભાસ થયો કે આ ભાવપ્રાણથી ત્રિકાળ જીવનાર હું જીવ છું. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? અરે..! જીવ કોને કહીએ? એવા પ્રાણીને ભાવપ્રાણથી જીવે છે એવું સમ્યગ્દર્શન, સમ્યક્જ્ઞાનમાં અનુભવમાં આવ્યું, તો એને નિમિત્તરૂપે દ્રવ્યપ્રાણ છે, તેનું જ્ઞાન થાય છે. બસ. અજ્ઞાનીને તો દશ પ્રાણથી જીવે છે એવું જ્ઞાન પણ નથી. સમજાણું કાંઈ? ઓહોહો..!

સંતોએ તો માર્ગ સરળ કરી દીધો છે. આવી સાદી ભાષામાં... ઓહોહો..! ગજબ વાત છે. દિગંબર મુનિઓ ભાવવિંગી સંત હતા. એકલા નગ્ન, લુગડા છોડે એ કાંઈ સાધુ-બાધુ છે જ નહિ. સમજાણું કાંઈ? એ તો અરિહંત ભગવાનને માનવા એ પણ કહે છે કે શુભભાવ છે અને પરદ્રવ્યમાં અમારી બુદ્ધિ જાય છે એ વ્યભિચાર છે એમ કહે છે. આહાહા..! ભાઈ ! સંતો, દિગંબર મુનિઓ એમ કહે છે, કે અમારી બુદ્ધિ પરદ્રવ્યમાં જાય તો એ બુદ્ધિ વ્યભિચારી છે. આહાહા..! ‘પદ્મનંદી’માં આવ્યું છે. ‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’માં પણ છે. ‘પદ્મનંદી પંચવિંશતિ’માં

છે. પદ્મનંદી આચાર્ય દિગંબર સંત, આત્મધ્યાની, જ્ઞાની, અંતર અનુભવ (સહિત) ચારિત્રદશા (હતી). એ કહે છે કે અરે..! શાસ્ત્રમાં પણ બુદ્ધિ જાય તે બુદ્ધિ વ્યભિચારી છે. ગજબ વાત છે. એય..! આહાહા..! ‘પદ્મનંદી’ નથી? આમાં છે. ‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’માં છે. ‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’માં આધાર આપ્યો છે. શેમાં? સાતમામાં ને? અહીં છે, વચમાં છે ક્યાંક. પાછળ હશે. પદ્મનંદીમાં એમ કહ્યું છે એમ કરીને પ્રશ્ન કર્યો છે. પછી કીધું ભાઈ! તારી વાત તો સાચી છે. જો બીજે બુદ્ધિ જાય, એ કરતા ત્યાં જાય... એમ કહે છે. જ્ઞાનગોષ્ઠી. મોટો દરિયો હોય એમાંથી... ‘પદ્મનંદી પંચવિંશતી’ સવાલ પેલાએ પૂછ્યો હતો. એ વ્યવહારભાસમાં હશે, હોં! આમ કહ્યું છે ને? શું કહે છે? સમજાણું કાંઈ?

આત્મા જે છે આ આત્મા, અંતરમાં આત્માની શક્તિમાં અનંતઆનંદ, અનંતજ્ઞાન આદિ પડ્યા છે. એ અનંતજ્ઞાન, દર્શન, આનંદના પ્રાણને ધારણ કરનાર એ આત્મા છે. અશુદ્ધ ભાવપ્રાણ આ જડના છે એ નહિ, એ તો અસદ્ભૂત. લ્યો આવ્યું, જુઓ! ‘પદ્મનંદી પંચવિંશતી’માં એમ કહ્યું, જુઓ! આમાં સામાવાળાનો પ્રશ્ન હતો. કે બુદ્ધિ આત્મસ્વરૂપમાંથી નીકળી બહાર શાસ્ત્રમાં વિચરે એ તો વ્યભિચારીણી છે. શાસ્ત્ર પણ પર છે ને? વીતરાગ દેવ પણ પર છે. તો એ તરફ બુદ્ધિ જાય તો રાગ થાય છે, વ્યભિચાર થાય છે. ‘પદ્મનંદી પંચવિંશતી’ નો અધિકાર છે.

મુમુક્ષુ :- ... ખુબ ઝઘડો થઈ જાય.

ઉત્તર :- ઝઘડો થાય તો શું કરે? આવી વાત છે. માર્ગ તો આવો છે. આ તો શરૂઆતમાં છે. આ પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત પછી તરત. થોડો-ઘણો અભ્યાસ કરવો એમ જ્યાં આવ્યુંને એમાં ચાલ્યું કે અભ્યાસ કરવો એ તો શાસ્ત્રમાં બુદ્ધિ લગાડવી તેને વ્યભિચાર કહ્યો છે. ભાઈ! વાત તો છે એવી. પણ અશુભરાગમાં જાય એ કરતાં શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરવો એ શુભભાવ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આ તો તર્કમાં આવ્યું. ૨૦૭ માં પાને છે. પહેલી શરૂઆત પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત પછી તરત. સમજાણું કાંઈ?

શાસ્ત્રને માનવા, સાચા અરિહંતદેવને માનવા, એ પણ વિકલ્પ છે, રાગ છે, પરદ્રવ્ય છે. આ તો કહે દેવ-ગુરુને માનવા એ સમકિત છે. એય..! ‘શુકનચંદ્રજી’ સાંભળ્યું છે કે નહિ? બધું ખોટું છે. એ વ્યવહાર સમકિત વિકલ્પ છે. કોને? જેને પોતાના ચૈતન્ય ભાવપ્રાણ ધારણ કરનાર ભગવાન પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ હું છું, એવો અનુભવ થયો, સમ્યક્ નિશ્ચય થયો, તેને વ્યવહાર સમકિત, સાચા દેવ આવા હોય, એવી માન્યતાના ભાવને વ્યવહારસમકિત કહે છે. એ વિકલ્પ છે, રાગ છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- બીજાને માટે નહિ.

ઉત્તર :- અજ્ઞાનીને વ્યવહાર કેવો? સમજાણું કાંઈ? માર્ગ કાંઈક બીજો છે, ભાઈ! અનાદિકાળથી ચોરાશીમાં ચાર ગતિમાં રખડે છે. એનો નાશ કરવાના ઉપાય અલૌકિક છે.

એ કાંઈ સાધારણ ઉપાય નથી. અનંતવાર અનંતવાર બીજું કર્યું પણ આ કદી કર્યું નહિ.

ભગવાનઆત્મા અંદર સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ છે. અતીન્દ્રિય જ્ઞાન-આનંદનો દરિયો, સમુદ્ર સ્વભાવ છે. એવા સ્વભાવથી હું સ્વભાવવાન જીવું છું. આહાહા...! એને હું જીવ માનું છું. એવી માન્યતા અંતર્મુખ થઈને થાય તેને દ્રવ્ય, ભાવપ્રાણથી જીવનારો હું એમ પ્રતીત થઈ. પછી દશ પ્રાણ હજી બાકી છે તેનું જ્ઞાન કરે છે કે થોડું બાકી છે. બસ, એ છૂટી જશે. એમ વાત છે. ભારે. હવે બીજી વાત. વ્યવહાર ત્યાં સુધી તો પરમ દિવસે આવ્યું હતું.

હવે ‘શુદ્ધ-સદ્ભૂત વ્યવહારથી...’ જુઓ! આહાહા...! ભગવાનઆત્મા અનંત કેવળજ્ઞાન આદિનો તો પિંડ છે. પણ જ્યારે તે પોતાના શુદ્ધ સ્વભાવના આશ્રયથી, જ્યારે કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, પરમાત્મપદ પર્યાયમાં પ્રાપ્ત થાય છે, તે શું છે એ વાત બતાવે છે. કેવળજ્ઞાન આદિ શુદ્ધસદ્ભૂત વ્યવહાર એટલે? કેવળજ્ઞાન થવું, અનંતઆનંદ થવો, અરિહંતપદ થવું એ પર્યાય છે, એ કાર્ય છે. એ કાર્ય શુદ્ધ છે. અને સદ્ભૂત એટલે અસ્તિ ધરાવે છે. વ્યવહાર એટલે ત્રિકાળની અપેક્ષાએ તે અંશ છે. અરે...રે...! કેટલું યાદ રાખવું આમાં?

‘શુદ્ધ-સદ્ભૂત વ્યવહારથી...’ એ વ્યાખ્યા ચાલે છે. ‘કેવળજ્ઞાનાદિ શુદ્ધગુણોનો...’ ગુણો એટલે પર્યાય. ભગવાન અરિહંત પરમાત્માને અનંતકેવળજ્ઞાન, અનંતઆનંદ જે પ્રગટ થયા, તેને અહીં ગુણ કહેવામાં આવ્યા છે. તે છે તો પર્યાય. તે ‘કેવળજ્ઞાનાદિ શુદ્ધગુણોનો આધાર હોવાને લીધે...’ કોણ આધાર? “કાર્યશુદ્ધ જીવ” એ સમુચ્ચય સામાન્ય જે કાર્ય થયું તે ગુણની પર્યાયનો તે આધાર છે. શું કહ્યું? એય...! ‘ચેતનજી’! જુઓ! આધાર આવ્યો. પર્યાયનો આધાર પર્યાય. આહાહા...!

ભગવાનઆત્મા અંતરમાં તો અનંતજ્ઞાન, અનંતદર્શન, આનંદની શક્તિથી તો ભયો છે, પણ તેનો આશ્રય કરીને, અવલંબન લઈને, સન્મુખ થઈને, સ્વભાવ સન્મુખ થઈને શક્તિમાંથી વ્યક્તતા પ્રગટ દશા થઈ, અનંતકેવળજ્ઞાન, અનંતદર્શન, આનંદ આદિ (પ્રગટ થયા) તેને અહીં શુદ્ધ કહેવામાં આવ્યું. કેમ કે પર્યાય નિર્મળ છે. સદ્ભૂત કહેવામાં આવ્યું કેમકે એ આત્મામાં છે. અને વ્યવહાર કહેવામાં આવ્યું એ ત્રિકાળ દ્રવ્યની અપેક્ષાથી કેવળજ્ઞાન આદિ અંશ છે. અંશ છે તો વ્યવહાર કહેવામાં આવ્યું છે. આહાહા...!

‘શુદ્ધ-સદ્ભૂતવ્યવહારથી કેવળજ્ઞાનાદિ શુદ્ધગુણોનો આધાર હોવાને લીધે ‘કાર્યશુદ્ધ જીવ’ છે.’ એ કેવળજ્ઞાન આદિ પરમાત્માને પ્રગટ થયું એને કાર્યશુદ્ધ જીવ કહે છે. કાર્યશુદ્ધજીવ. કેવળજ્ઞાન આદિ એ પર્યાય છે. પર્યાય એ કાર્ય થયું. તો કાર્યશુદ્ધ જીવ કહેવામાં આવે છે. આહાહા...! તેની પ્રતીતિ કોને થાય છે કે આ કાર્યશુદ્ધ જીવ છે. તે કહે છે, જુઓ! પછી કહેશે. જે કારણજીવ આત્મા ત્રિકાળી ધ્રુવ દ્રવ્ય છે, એક સમયની ઉત્પાદ-વ્યયની પર્યાય વગરની ચીજ, ત્રિકાળી ધ્રુવ નિત્યાનંદ પ્રભુ, તે નિત્યસ્વરૂપ આત્માના અંશને અહીં કારણજીવ કહે છે. એ કારણજીવનો આશ્રય લઈને, અંતર્મુખનું અવલંબન લઈને, જેને સમ્યગ્દર્શન-

જ્ઞાન-ચારિત્ર થયું, તેને એમ પ્રતીતિ થાય છે કે, આ કારણમાંથી પૂર્ણ કાર્ય પરમાત્મા થયા છે. એવા કાર્ય પરમાત્મા થયા તેની પ્રતીતિ તેને થાય છે. આહાહા...! ભારે વાત!

હવે આ સમ્યગ્દર્શન શું? એનો નિર્ણય કરવો, પ્રતીતિ કરવી, વિચાર કરવા, મનન કરવાના તો ઠેકાણા નથી. લઈ લો વ્રત અને તપ કરો. અને સ્થિર રહી શકે નહિ માટે વ્રત આદરો. શેના વ્રત તારે? અજ્ઞાનીને વ્રત કેવા? આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? આ આત્મા, આ તો માટી-ધૂળ છે, જડ છે અને અંદરમાં પુણ્ય-પાપના વિકલ્પ ઊઠે છે, એ તો રાગ છે. રાગને જાણનારી પર્યાય એ એક અંશ છે. પણ અહીં તો પૂર્ણ અંશ જેને પ્રગટ થયો, કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, અનંતઆનંદ પ્રગટ થયા તે પર્યાયને કાર્યજીવ કહે છે. એ અનંત કેવળજ્ઞાન આદિ પર્યાયનો આધાર એ કાર્યજીવ પર્યાય છે. પર્યાયનો આધાર પર્યાય છે. અહીં તો ભેદનો આધાર અભેદ છે એમ બતાવવું છે. સમજાણું કાંઈ? ‘પંડિતજી’! ક્યારેય વાંચ્યું હતું કે નહિ આ? આહાહા...! અમૃત ભર્યા છે, અમૃત!

કહે છે કે એ ‘કાર્યશુદ્ધ જીવ’ છે.’ એ આપણે પરમદિવસે આવી ગયું છે. નીચે આવી ગયું ને? ‘દરેક જીવ શક્તિ-અપેક્ષાએ શુદ્ધ છે.’ નીચે નોટ છે. દરેક જીવ શક્તિ, સ્વભાવ, સત્ત્વ, ગુણ, ભાવ તે અપેક્ષાથી શુદ્ધ જ છે. ‘સહજજ્ઞાનાદિક સહિત છે...’ ભગવાનઆત્મા સ્વભાવિક જ્ઞાન, સ્વભાવિક આનંદ આદિ સહિત અનાદિથી છે. ‘તેથી દરેક જીવ ‘કારણશુદ્ધ જીવ’ છે;...’ પ્રત્યેક જીવને કારણશુદ્ધ જીવ કહેવામાં આવે છે. કેમ? કે આત્મા અનાદિથી પોતાના અનંતજ્ઞાન-દર્શન શુદ્ધ શક્તિને ધારણ કરનાર છે, તે કારણે તેને કારણજીવ કહેવામાં આવે છે. અરે...રે...! આ ધર્મ દેશના કેવી આવી? ઓલો કહે, છકાયના જીવ પાળવા, ... જીવયા-વહોરવિયા, તસ્સ મિચ્છામિ દુક્કડમ્... આહાહા...! એકેન્દ્રિયા, બેઠન્દ્રિયા, ત્રણઠન્દ્રિયા, ચારઠન્દ્રિયા ... ક્યાં છે? તું સાંભળ તો ખરો. આ જીવતર આવા જ્ઞાન-દર્શનનો ધરનાર ભગવાન, તેને ન માનવો અને રાગ અને પુણ્યને પોતાના માનવા તે જીવિયા, વહોરવિયા છે. પોતાના જીવનો તેની શ્રદ્ધામાં નાશ કર્યો છે. આ તેનું મિચ્છામિ દુક્કડમ ક્યારે થાય? પોતાનો આત્મા કારણશુદ્ધજીવ ત્રિકાળ છે તેનો આશ્રય કરીને સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન થયું તો પહેલા નાશ થતો હતો તો એને જીવાડ્યો, કે ઓ...હો...! હું તો આવો જીવ છું. સેઠી! જુઓ!

અહીં કહે છે, જુઓ! કારણજીવ. ‘જે કારણશુદ્ધ જીવને ભાવે છે—’ દ્રવ્ય સ્વભાવ અનંતઆનંદમય પ્રભુ આત્મા છે તેની જે ભાવના કરે છે. અંતર્મુખમાં, અંતર સ્વભાવમાં સન્મુખ થઈને, અંતર એકાગ્ર થાય છે, તેનો જ આશ્રય કરે છે. ભગવાનઆત્મા .... પ્રગટ અપેક્ષાથી શુદ્ધ કેવળજ્ઞાનાદિ સહિત થાય છે. તેને કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થાય છે. ત્રિકાળી ભગવાનઆત્માનો આશ્રય કરે તેને કેવળજ્ઞાન થાય છે. શક્તિપણે છે અને વ્યક્તપણે પ્રગટ થાય છે. આહાહા...! એ ‘કાર્યશુદ્ધ જીવ’ થાય છે.’ તેનું નામ કાર્યશુદ્ધ જીવ.

‘શક્તિમાંથી વ્યક્તિ થાય છે,...’ ઇ કહ્યું હતું. લીંડીપીપર હોય છે ને? તેમાં ચોસઠ પહોરી તીખાશ પડી છે. લીંડીપીપરમાં તીખાશ છે. અમારા કાઠિયાવાડમાં તીખાશ કહે છે. ચોસઠપહોરી તીખાશ. તીખો રસ. હિન્દીમાં ચરપરાય. તો ચોસઠપહોરી ચરપરાય પડી છે તો પ્રગટ થાય છે. પડી છે એ શક્તિ એમાંથી પ્રગટ થાય તે વ્યક્તિ. એમ ભગવાનઆત્મામાં અનંતજ્ઞાન-દર્શન-શક્તિરૂપ છે, તે કારણશક્તિ જીવ અને તેનો આશ્રય કરીને કેવળજ્ઞાન આદિ થયો તે કાર્યશુદ્ધ જીવ. કહો, સમજાણું કાંઈ?

‘આમ હોવાથી શક્તિરૂપ શુદ્ધતાવાળા જીવને...’ શક્તિરૂપ શુદ્ધતાવાળા અનાદિ જીવને ‘કારણશુદ્ધ જીવ કહેવાય છે.’ પંડિતજીએ ખૂબ સારો ખુલાસો કર્યો છે. ‘અને વ્યક્ત શુદ્ધતાવાળા જીવને...’ જુઓ! પ્રગટ શુદ્ધતાવાળા જીવને, કેવળજ્ઞાન આદિ થયું તેને, ‘કાર્યશુદ્ધ જીવ કહેવાય છે. [કારણશુદ્ધ એટલે કારણ-અપેક્ષાએ શુદ્ધ અર્થાત્ શક્તિ-અપેક્ષાએ શુદ્ધ. કાર્યશુદ્ધ એટલે કાર્ય-અપેક્ષાએ શુદ્ધ અર્થાત્ વ્યક્તિ-અપેક્ષાએ શુદ્ધ.]’ અરે..! આવું ભારે ભાઈ આ! ઘરમાં હોય નહિ. ધર્મનું સાંભળવા જાય એમાં આ વાત આવે નહિ. એકેન્દ્રિયા, બેઈન્દ્રિયા કરો. મિચ્છામિ દુક્કડમ ... જાવ. જીવિયા-વહરોવિયા ..... પણ કાયા શું? ઠાણેણું શું? આહાહા..! આત્મા શું? આત્મામાં ઠરવું, તેમાં સન્મુખ થવું એ બંને ચીજ શું છે? અને એ ચીજ ક્યાંથી પ્રગટ થાય છે? ધર્મધ્યાન નિર્મળ દશાનું કારણ કોણ? તેની ખબર નહિ અને અમને ધર્મ થઈ ગયો. ક્યાંથી થયો? ‘પોપટભાઈ’! ઇ જ કર્યું છે? આહાહા..! અમે પણ ત્યાં ‘પાલેજ’માં એમ કરતા, હોં! દુકાનેથી નવરા થઈને પર્યુષણમાં પડિકમ્મણા કરીએ, બધા ભેગા થાય, પડિકમ્મણું હું કરાવું. બધા ભેગા થાય. ખબર ન મળે કાંઈ.

મુમુક્ષુ :- પોષા કરે,

ઉત્તર :- પોષા કરે, અપવાસ કરીએ. આઠ દિવસમાં ચાર અપવાસ. સંસારમાં, ગૃહસ્થાશ્રમમાં દુકાન ઉપર ચાર અપવાસ કરતા. અને સાંજે સૌ ભેગા થાય ત્યારે પડિકમ્મણુ કરીએ. પછી જમાણ કરીએ. સ્થાનકવાસીના ૧૨-૧૩ ઘર હતા. તો બધા એક-એકવાર સૌને જમાડે. સંઘ કર્યો કહેવાય. ‘પાલેજ’માં ૧૨-૧૩ ઘર હતા.

મુમુક્ષુ :- સ્વામી વાત્સલ્ય.

ઉત્તર :- સ્વામી વાત્સલ્ય. થઈ ગયો ધર્મ, લ્યો. ધૂળમાં પણ ધર્મ નથી. આહાહા..!

કહે છે કે શક્તિ અપેક્ષાએ જે શુદ્ધ આત્મા ત્રિકાળ છે, તેને કારણશુદ્ધ જીવ કહેવામાં આવે છે. અને તેનો આશ્રય લઈને ધ્યાન કરીને, શક્તિમાંથી વ્યક્તતા પ્રગટ થઈ, તે વ્યક્ત શુદ્ધતાવાળા જીવને કાર્યશુદ્ધ જીવ કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! તેની પ્રતીતિ ક્યારે થાય છે? કે કારણજીવ ભગવાન શક્તિ આનંદકંદ છે તેનું અવલંબન લેવાથી સમ્યગ્દર્શન થાય છે. ત્યારે કારણજીવની પ્રતીતિ અને તેનું પૂર્ણ કાર્ય કેવળજ્ઞાન આવું છે તેની પ્રતીતિ તેને થાય છે. ‘પંડિતજી’! ભારે વાત, ભાઈ! પછી કહે ને આ ‘સોનગઢ’વાળાએ નવો પંથ કાઢ્યો.

નવો પંથ કે અહીં જે છે એ છે. નવો પંથ કાઢવો છે. કોઈની સાથે મેળ નહિ. આમ તો અનાદિથી એ જ છે.

મુમુક્ષુ :- એને ખબર ન હોય એટલે એને નવું લાગે.

ઉત્તર :- ખબર નથી, બિચારાને. નવું લાગે. આહાહા..!

હવે અહીં સુધી આપણે આવ્યા, કાર્યશુદ્ધ જીવ છે. ‘અશુદ્ધ-સદ્ભૂતવ્યવહારથી મતિજ્ઞાનાદિ વિભાવગુણોનો આધાર હોવાને લીધે ‘અશુદ્ધ જીવ’ છે.’ અશુદ્ધજીવ પર્યાયમાં. એ પર્યાય અશુદ્ધજીવ જે છે, તેનો અશુદ્ધ. અશુદ્ધ છે ને? મતિજ્ઞાન આદિ અશુદ્ધ છે. કેવળજ્ઞાન નથી, અપૂર્ણ છે અને જેમાં હજી કર્મના નિમિત્તની અપેક્ષા રહી છે. મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મન:પર્યાયજ્ઞાન, સમ્યક્જ્ઞાન તે પણ અશુદ્ધ છે. સમ્યક્જ્ઞાન છે પણ ચાર વિભાવ છે. અપૂર્ણ છે ને? આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? અશુદ્ધ છે. શું કહે છે? જુઓ!

સમ્યક્જ્ઞાનમાં મતિ-શ્રુતજ્ઞાન દ્રવ્યના આશ્રયથી થયું. સમ્યક્જ્ઞાન શાસ્ત્રથી પણ નથી થયું. પોતાનું મતિ-શ્રુતજ્ઞાન પોતાના ત્રિકાળી જ્ઞાયકભાવના આશ્રયથી થયું. પણ તે અલ્પજ્ઞાન છે. તે અપેક્ષાએ, કર્મની અપેક્ષાનું નિમિત્ત ક્ષયોપશમ છે તો તેને અશુદ્ધ કહે છે. મતિને, શ્રુતને, અવધિને, મન:પર્યાયને. એ મતિજ્ઞાન આદિ અશુદ્ધ સદ્ભૂત. પણ છે પોતાની પર્યાયમાં હયાતી. ચાર જ્ઞાન પણ છે તો સદ્ભૂત અને વ્યવહાર અંશ છે તો વ્યવહાર (કહ્યું). ચાર જ્ઞાન પણ અંશ છે તો વ્યવહાર. કેવળજ્ઞાન પણ અંશ છે તો વ્યવહાર. પછી આ ચાર જ્ઞાન તો અંશ છે. આહાહા..! આ તો હજી દયા, દાનના વિકલ્પને વ્યવહાર (કહે) અને એ વ્યવહાર નિશ્ચયનું કારણ.. ભારે ગપ્પેગપ મારે છે. ‘જેઠાભાઈ’!

મુમુક્ષુ :- ઉંધે રસ્તે.

ઉત્તર :- ઉંધે રસ્તે. શું કરે? એ વાત જ ખ્યાલમાં આવી નથી. એને બિચારાને કાંઈ દુઃખી તો થાવું નથી. પણ એ વસ્તુનો માર્ગ જ ખ્યાલમાં નથી. ખ્યાલમાં નથી. કોઈને દુઃખી થઈને રખડવાનો ભાવ તો કાંઈ હોય? પણ ભાન નથી એટલે દુઃખી થઈને રખડે છે. દુઃખી થઈને રખડે છે. આહાહા..!

એક ટીકા જોઈ હમણા. આ ષટ્પાહુડની છે ને? એની બીજી ગાથામાં. ‘શાસનદેવ ન પૂજ્યતે ન માનના’ એ બધા મિથ્યાત્વી એમ ટીકામાં લખ્યું. શ્રુતસાગર. શાસનદેવને ન માને એ મિથ્યાદષ્ટિ છે.

મુમુક્ષુ :- શ્રુતસાગરે પોતે લખ્યું છે?

ઉત્તર :- પોતે લખ્યું છે. એ પોતે ઠેકાણા વિનાના. શું થાય? આવી ટીકા કરનારા. માને કોણ?

અહીં તો સર્વજ્ઞદેવ ત્રિલોકનાથ પરમાત્મા પરદ્રવ્ય છે. તેની માન્યતા પણ વિકલ્પ છે. પણ જ્યાં સુધી વીતરાગતા પૂર્ણ આત્માને ન થાય, ત્યારે પોતાના દ્રવ્યના આશ્રયથી નિશ્ચય

સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન થાય, ત્યારે આવા વિકલ્પ આવ્યા વગર રહે નહિ. પણ છે એ પુણ્યબંધનું કારણ. ભગવાનની શ્રદ્ધા પણ પુણ્યબંધનું કારણ છે. અબંધનું કારણ નથી. આહાહા..!

ભગવાનઆત્મા... કાલે બપોરે આવ્યું હતું ને? કે આ આત્મા, જે આસ્રવ અને બંધભાવ છે. આસ્રવ એટલે પુણ્ય-પાપના વિકલ્પ. બંધ એટલે ત્યાં એટલો અટક્યો છે ને? તો એ આસ્રવ અને બંધભાવથી ભગવાનઆત્મા રહિત છે. કેમ કે આસ્રવ અને બંધતત્ત્વ બે ભિન્ન તત્ત્વ છે અને આત્મા ભિન્ન તત્ત્વ છે. અને અજીવ કર્મનો ઉદય પણ અજીવતત્ત્વ ભિન્ન છે. તો અજીવતત્ત્વ કર્મનો ઉદય એ ભિન્ન તત્ત્વ છે અને પુણ્ય-પાપના વિકલ્પ થવા અને અટકવું એ ભાવબંધ અને આસ્રવ ભિન્ન તત્ત્વ છે. અને એનાથી રહિત જ્ઞાયકતત્ત્વ ભિન્ન તત્ત્વ છે. એવા જ્ઞાયકતત્ત્વનું જ્યારે ભાન થયું તો એ જ્ઞાયકતત્ત્વ તો આસ્રવ, બંધથી રહિત છે. સમજાણું કાંઈ? આસ્રવ, બંધથી રહિત છે અર્થાત્ અબંધસ્વરૂપ છે. એવા અબંધસ્વરૂપની દૃષ્ટિ થાય ત્યારે સમ્યગ્દર્શન થાય છે. આહાહા..! ત્યારે બંધ અને આસ્રવનું એને જ્ઞાન થાય છે કે થોડો રાગ છે. પરમ સત્ય પરમેશ્વર... આહાહા..!

ઇ કહ્યું ને? કે અહીંયાં તો એ કહે છે કે અજીવ, આસ્રવ, બંધ અને જીવ. બસ, પહેલા ચાર લો. કારણ કે સંવર-નિર્જરા અને મોક્ષ તો નિર્મળ પર્યાય છે. હવે અહીં ચાર બોલ લીધા કે કર્મ આદિ અજીવ છે. ખલાસ, તો અજીવ-અજીવમાં રહ્યું, બસ. અને પોતામાં પુણ્ય-પાપનો વિકલ્પ થયો તો તે આસ્રવ છે. નવો આવ્યો. અંદર છે નહિ. અને આસ્રવમાં થોડી ક્ષણ રોકાયો. તે સમયે એટલો રોકાણો ને? એનું નામ ભાવબંધ છે. તો દ્રવ્યબંધ કર્મનો, ભાવબંધ આ અને આસ્રવ, એ ત્રણેથી જ્ઞાયકતત્ત્વ તો રહિત છે. એવા આત્માની પ્રતીતિ થાય ત્યારે સમ્યગ્દર્શન થાય છે. આહાહા..! ત્યારે...

બીજું કહેવું હતું કે ભાવબંધ અને દ્રવ્યબંધ. ભાવબંધ મલિન પર્યાય, દ્રવ્યબંધ જડની પર્યાય, તેનાથી રહિત આત્મા છે. સહિત હોય તો તો બધું એક થઈ જાય. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? તેનાથી રહિત છે, તો જ્યાં રહિત છે એમ ભાન થયું, તો એનો અર્થ એ થયો કે આત્મા અબંધસ્વરૂપ છે. તેનો અર્થ એ થયો કે આત્મા બંધ સહિત નથી, એ તો મુક્ત છે. આહાહા..! ‘ભીખાભાઈ’! એય..! ‘દેવાનુપ્રિયા’! આહાહા..! આવો માર્ગ છે લ્યો. લોજીકથી બેસે એવો છે. આહાહા..! આમાં પક્ષ ને વાદવિવાદને સ્થાન ક્યાં છે? આહાહા..!

ભગવાન! નવતત્ત્વ છે કે નથી? તો નવતત્ત્વમાં તું જ્ઞાયકતત્ત્વ આઠમાં ભળી ગયો છો? ભળી ગયો હોય તો નવતત્ત્વ રહે ક્યાંથી? સંવર, નિર્જરા, મોક્ષ એક બાજુ રાખો અને પુણ્ય-પાપ, આસ્રવ, બંધ અને અજીવ તે તત્ત્વ છે. તેનાથી આ જ્ઞાયકતત્ત્વ તો ભિન્ન છે. ભિન્ન છે એનો અર્થ કે આત્મા અબંધતત્ત્વ છે. અનાસ્રવી તત્ત્વ છે. તેમાં આસ્રવ છે નહિ. એ તો અબંધતત્ત્વ અને અનાસ્રવી તત્ત્વ છે. આહાહા..! એવી દૃષ્ટિ હોય તો સંવર-નિર્જરા

થાય છે. અને એવી પૂર્ણ નિર્મળતા હોય તો મોક્ષ થાય છે. આ નવતત્ત્વની વ્યાખ્યા. આહાહા...! 'કાંતિભાઈ'! આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- જલ્દી જલ્દી મોક્ષ જવું છે ને તો જલ્દી જલ્દી ફરમાવે ને.

ઉત્તર :- એમ કહ્યું, નવતત્ત્વ છે કે નહિ? તો પહેલા સંવર, નિર્જરા, મોક્ષ તો અનાદિથી છે નહિ. હવે છે તો બીજા ચારતત્ત્વો રહ્યા. હવે અજીવ એ તો કર્મ છે. અજીવ છે એ પોતામાં આવતા નથી. એ અજીવરૂપ આત્મા છે નહિ. એક વાત. પુણ્ય-પાપના વિકલ્પ ઊઠે છે એ તો આસ્રવ છે. આસ્રવ આત્મામાં આવતો નથી. આસ્રવરૂપ આત્મા થતો નથી. કેમકે એ તો જ્ઞાયકતત્ત્વ છે. ભાવબંધ (અર્થાત્) અટકવું, થોડો રોકાણો. એ રોકાણો એ ભાવબંધ છે. ભાવબંધથી તો રહિત આત્મા છે. રોકાવું એ સ્વભાવમાં છે નહિ.

આસ્રવ, ભાવબંધ અને દ્રવ્યબંધ. દ્રવ્યબંધ અજીવ. ભાવબંધ જીવની વિકારી પર્યાયમાં રોકાવું, આસ્રવ જીવની પર્યાય નહોતી અને ઉત્પન્ન થઈ, એનાથી તો ભગવાન રહિત છે. નહિતર જ્ઞાયકતત્ત્વ સિદ્ધ કેમ થાય? આહાહા...! રહિત છે તો તેનો અર્થ એ થયો કે આત્મા અનાસ્રવી અને અબંધસ્વરૂપી છે. આવા અનાસ્રવી અને અબંધસ્વરૂપની દૃષ્ટિ થવી, તેનું નામ સમ્યગ્દર્શન છે. આ તો 'જો પરસ્સદિ અપ્પાણં અબદ્ધપુદ્ગં' આવ્યું ને? 'જો પરસ્સદિ અપ્પાણં અબદ્ધપુદ્ગં' આહાહા...! આચાર્યોની કથની, દિગંબર સંતોની કથની અલૌકિક શૈલી.. અલૌકિક શૈલી!! ઓહોહો...! કેવળજ્ઞાનના કેડાયતો. કેડો કરી રાખ્યો છે કેવળજ્ઞાન થવાનો. આ રસ્તે જા, તને કેવળજ્ઞાન થશે. ક્યાં? કે ભગવાન પૂર્ણાનંદ પ્રભુ છે ત્યાં.

'અશુદ્ધ-સદ્ભૂતવ્યવહારથી મતિજ્ઞાનાદિ વિભાવગુણોનો આધાર હોવાને લીધે 'અશુદ્ધ જીવ' છે.' એ શું કહે છે? કે જેને કારણશુદ્ધ જીવ ત્રિકાળી દ્રવ્ય છે, તેનું ભાન થયું. તો એને કાર્ય આવું થયું એનું ભાન થયું અને અશુદ્ધતા બાકી છે, તેનું પણ શ્રુતજ્ઞાન થાય છે. સમજાણું કાંઈ? 'શુદ્ધનિશ્ચયથી સહજજ્ઞાનાદિ પરમસ્વભાવગુણોનો આધાર હોવાને લીધે 'કારણશુદ્ધ જીવ' છે.' હવે જીવ આવ્યો. ત્રિકાળી ભગવાનઆત્મા ધ્રુવ. ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રુવયુક્તં સત્. ઉત્પાદ-વ્યય કાઠીને એકલો ધ્રુવ. ધ્રુવ કેવો છે? એ તો શુદ્ધનિશ્ચય થયો. ત્રિકાળી કાયમ રહેનાર છે માટે શુદ્ધ, પવિત્ર છે માટે શુદ્ધ અને ત્રિકાળી એમ ને એમ રહે છે માટે નિશ્ચય. સહજજ્ઞાનાદિઅનંત સ્વભાવ જ્ઞાન-દર્શન-આનંદ. પરમસ્વભાવ ગુણ ત્રિકાળી. પોતાના 'પરમસ્વભાવગુણોનો આધાર હોવાને લીધે 'કારણશુદ્ધ જીવ' છે.' એ દ્રવ્યને કારણશુદ્ધ જીવ કહેવામાં આવે છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? આવી ધર્મદેશના કેવી? લીલોતરી ન ખાવી, કંદમૂળ ન ખાવા, ચોવિયાર કરવો, આમ ત્યાગ કરવો એ તો એક કલાકમાં આમાં ક્યાંય આવ્યું નહિ! આમાં તો બધું આવ્યું. રાગ પણ તારો નહિ. તારી દૃષ્ટિમાં રાગ છોડી દે એમ કહેવું છે. પરનો ગ્રહણ-ત્યાગ તો તારામાં છે નહિ. એ તો અજીવતત્ત્વ ભિન્ન છે. એને છોડવું-ગ્રહણ કરવું તો તારામાં છે નહિ. અને તેને છોડવું, ગ્રહણ કરવો એવો વિકલ્પ

આવે એ પણ તારો નથી. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- પહેલેથી જ છૂટેલું છે.

ઉત્તર :- છૂટા જ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ભારે, ભાઈ! આવો માર્ગ. આ એમાં છે કે નહિ? એમાં છે તેનો અર્થ થાય છે. એમાં ગંધ છે તો સુગંધ આવે છે. આહાહા..! પરમાગમ. 'નિહાલભાઈ' કહે છે ને કે પરમાગમમાં ધ્યાન રાખીને વાંચે તો પદ્મે-પદ્મે અમૃતનાં બુંદ ઝરે છે. એક બાજુ એમ કહે કે ભાઈ! વ્યભિચાર છે અને એક બાજુ (અમૃત કહે). ભાઈ! કઈ અપેક્ષાએ છે એ સમજવું જોઈએ ને.

મુમુક્ષુ :- સ્વરૂપમાં ન રહી શકે ત્યારે તે જાતનો વ્યવહાર હોય છે.

ઉત્તર :- અને તે આત્મા ઉપર એનું લક્ષ રાખીને બધું હોય છે. એટલે એમાં તો એકાગ્રતા વધે છે એમ કહે છે. ધર્મીને ચાહે તો વાંચન, શ્રવણ, મનન હોય પણ અંતર સન્મુખ તરફની દૃષ્ટિ છે ત્યાં એકાગ્રતા શક્તિ વધે છે. આહાહા..! લ્યો, એટલી વાત થઈ. કારણશુદ્ધજીવ ત્રિકાળી દ્રવ્ય છે, તેનો આશ્રય લે છે, અવલંબન લે છે અને ધ્યાન કરે છે, તો કાર્યશુદ્ધજીવ થાય છે. એનો બીજો કોઈ ઉપાય છે નહિ.

(શ્રીતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)